

УДК 368.65.01

Іонін М.Є., аспірант кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОЇ СИТУАЦІЇ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Страховим ринком є сукупність різних інститутів і відповідних ним механізмів, що структурують поведінку економічних агентів з приводу створення, купівлі-продажу і споживання страхових послуг. При цьому під економічними агентами розуміються страхувальники, страховики і представники інфраструктури страхового ринку. Необхідними умовами для розвитку страхових відносин є розвиток інституціонального середовища страхового ринку, тобто соціально - політичних, організаційно - економічних і правових норм, на базі яких здійснюється створення, просування і споживання страхових послуг.

Для оцінки конкурентної ситуації на страховому ринку потрібним є його визначення як теоретичного базису, на якому ґрунтується формулювання методів та інструментів оцінки й інтерпретації її результатів з відповідною розробкою подальших практичних дій.

Ключові слова: страховий ринок, страхова компанія, конкуренція, страхова послуга, страхові резерви, активи страховика
(Табл. 8, Літ.9).

Ионин М.Е.

ОЦЕНКА КОНКУРЕНТНОЙ СИТУАЦИИ НА СТРАХОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Страховой рынок представляет собой совокупность разных институтов и соответствующих им механизмов, которые структурируют поведение экономических агентов по поводу создания, покупки-продажи и потребления страховых услуг. При этом под экономическими агентами понимаются страховщики и представители инфраструктуры страхового рынка. Необходимыми условиями для развития страховых отношений является развитие институциональной среды страхового рынка, т.е. социально-политических, организационно-экономических и правовых норм, на базе которых осуществляется создание, продвижение и потребление страховых услуг.

Для оценки конкурентной ситуации на страховом рынке необходимым является его определение как теоретического базиса, на котором обосновывается формулирование методов и инструментов оценки и интерпретации ее результатов с соответствующей разработкой дальнейших практических действий.

Ключевые слова: страховой рынок, страховая компания, конкуренция, страховая услуга, страховые резервы, активы страховщика.

Ionin M.

ASSESSMENT OF THE COMPETITIVE SITUATION IN THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE

The insurance market is a collection of different institutions and the corresponding mechanisms that structure the behaviours of economic agents about the creation, purchase, sale

and consumption of insurance services. Thus, under the economic agents are understood, insurers and representatives of the insurance market infrastructure. The necessary conditions for the development of insurance relations is the development of the institutional environment of the insurance market, socio-political, organizational, economic and legal norms, on the basis of which the creation, promotion and consumption of insurance services.

To assess the competitive situation in the insurance market is necessary to its definition as a theoretical basis on which the formulation of substantiated methods and assessment tools and interpretation of the results with the corresponding development of further action.

Keywords: insurance market, the insurance company, competition, insurance service, insurance reserves of the insurer's assets.

Постановка проблеми. У сучасній економіці за думкою більшості науковців ринок є стрижнем виробничих відносин, які визначають та забезпечують процеси обміну результатами економічної діяльності суб'єктів ринку. Конкуренція це невід'ємний атрибут ринку або закон його функціонування. Ринкова економічна конкуренція є формою існування ринку.

Страховий ринок це важлива складова економічної системи країни, на якому забезпечується формування та продаж економічно доцільних та соціально спрямованих видів страхового захисту для забезпечення безперервності та стійкості функціонування суб'єктів підприємництва та домогосподарств. Його стан та перспективи розвитку визначаються чинниками внутрішнього економічного та соціального характеру, регуляторною політикою держави щодо функціонування учасників ринку, а також відношенням страховиків до розвитку бізнесу в умовах падіння платоспроможного попиту споживачів страхових послуг, проникнення іноземного капіталу на український ринок та відсутності реформ у соціальних сферах – медицині, пенсійному забезпеченні, тощо. Загальна оцінка ситуації на страховому ринку та з позицій конкуренції між його учасниками дозволяє не лише визначити основні проблеми його функціонування, а, враховуючи роль конкуренції у справі розвитку ринку, виявити напрямки її розвитку, усунення незаконних методів, змови та інших передумов зростання монополізму.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Визначення страхового ринку відрізняється різними позиціями вчених. Систематизація у цьому питанні дозволяє виділити щонайменше 4 підходи:

1. Страховий ринок – це сфера (система) специфічних економічних відносин, структурованих відповідно до учасників ринку та їх інтересів щодо страхового захисту або його забезпечення (Журавльов Ю.М., Шихов В.К., Жарова М.В., Басаков М.І., Криворучко А.В., Юлдашев Р.Т., Шумелда Я.М., Фурман В.М.).

2. Страховий ринок – це частина фінансового ринку (Базилевич В.Д., Горбач Л.М., Козьменко О.В.). Виокремлення страхового ринку серед сегментів фінансового базується на строкових контрактах, які укладаються між страхувальниками та страховиками. Важливішою функцією фінансового ринку є використання фінансових інструментів для залучення капіталу в розвиток економіки. Страхування за своїм призначенням та фінансовим циклом страховика посідає певне місце на фінансовому ринку й здатне акумулювати значні грошові кошти, частину яких спрямовувати на інвестування. Але ризиковий та вірогіднісний характер руху цих коштів складає особливості страхового ринку як ланки фінансового.

3. Страховий ринок є складною багатофакторною динамічною системою (Внукова Н.М., Єфімов С.Р., Юлдашев Р.Т.). Системний характер ринку базується на його внутрішній структурі та взаємодії із зовнішнім оточенням. До інфраструктури

страхового ринку слід відносити організації, що сприяють страховій діяльності, підвищують її ефективність, але що не займаються власне страхуванням і, відповідно, що не створюють страхових фондів. До основних інституціональних теорій відносять такі: теорія контрактів, трансакційних витрат, прав власності, суспільного вибору, теорія організацій. Він є різноплановою структурованою системою, де функціонують основні та допоміжні бізнес одиниці, які в сукупності забезпечують розробку, продаж та обслуговування страхових контрактів. Взаємодія та суперництво між ними утворюють конкурентну ситуацію. Ситуація на ринку є моментною характеристикою його стану, оцінку якого треба здійснювати починаючи з визначення факторів, що впливають на нього, тенденцій його розвитку та перспектив.

4. Страховий ринок це особливе соціально-економічне середовище (Шахов В.В., Фурман В.М.), що характеризується системою відносин між страхувальниками та страховими посередниками з приводу купівлі-продажу страхового продукту, який забезпечує страховий захист.

Всебічну характеристику страхового ринку дав Фурман В.М. [1], який вважає його 1) системою, 2) сферою грошових відносин, 3) економічним середовищем (простором), 4) сукупністю страхових компаній, 5) формою взаємозв'язку між учасниками страхових відносин, 6) формою функціонування сукупного страхового фонду та інше. Слід визнати, що таке складне утворення як страховий ринок дійсно можна розглядати з різних ракурсів – все залежатиме від його місця в економічній системі за призначенням та функціями. Але вважаємо, що як будь-який ринок, страховий є певним узагальненням всього різноманіття трансакцій, які супроводжують так званий андеррайтинговий цикл. З позицій інформаційної складової розвитку страхового ринку він представляється як своєрідний звіт про рух коштів, що супроводжують операції страхування. Існуючий на сьогодні формат звіту не забезпечує розкриття

Виділення невирішеної проблеми. Варто погодитись з думкою дослідників про те, що «страховий ринок України, набувши певного рівня розвитку, не став реальним чинником стабільності та за своїми інституційними і функціональними характеристиками не відповідає завданням розвитку національної економіки і тенденціям світових страхових ринків, що зумовлює його істотне відставання у глобальному процесі формування світової фінансової системи» [2, С. 479].

Конкурентний або реально функціонуючий (операційний) ринок має низку ознак: певна кількість конкуруючих учасників, що стикаються з правилами (обмеженнями) входу-виходу на ринок; мобільність ресурсів, необхідних для функціонування учасників ринку; наявність певного обсягу інформації, її доступність для прийняття бізнес рішень; певна однорідність продуктів, що є товаром на ринку; значна кількість учасників ринку та відсутність домінування окремих з них (продавців); гнучкість ринкового механізму. Процеси, що відбуваються на страховому ринку, формують різновекторні впливи на всю економічну та соціальну систему держави. Розглядати їх вплив варто з позицій оцінки конкурентних дій страховиків, їх економічних інтересів та досягнутих результатів.

Метою наукової статті є оцінка конкурентної ситуації на страховому ринку України з врахуванням особливостей його товару (страхового захисту ризиків), поведінкового, функціонального та структурного підходів до конкуренції.

Результати досліджень. Страховий ринок є уособленням двох типів процесів за критерієм взаємодії учасників:

- перший тип – це процес взаємодії підприємців та влади з метою побудови необхідних для розвитку страхування інститутів та права. Підприємці (як активні учасники) утворюють страхові організації як інститути та формують попит на страхові

послуги. Влада створює необхідні правові засади забезпечення їх діяльності, які визначають правила поведінки учасників ринку;

- другий тип – це процес взаємодії підприємців з їх клієнтами (процеси обміну інтересами), де влада має забезпечити захист обох сторін від неправомірних порушень встановлених правил взаємодії. При цьому влада не має права втручатися у відносини підприємця з клієнтами, крім випадків усунення недобросовісної поведінки з порушенням законних прав певної сторони.

Обидва типи процесів визнаються ринковими коли побудовані на вільному рішенні кожного учасника вступати у певні відносини. У першому типі незалежні інвестори приймають рішення щодо доцільності здійснення страхової діяльності в умовах нормативного та економічного характеру, що склалися в державі. Динаміка кількості страховиків та їх уособлених підрозділів є свідченням «легкості» ведення бізнесу та його економічної ефективності для інвесторів.

Для другого типу – розглядається існування двох форм страхування за критерієм вибору страхового захисту – обов'язкове та добровільне, й все одно з позицій ринку має бути вільним рішенням страхувальника щодо отримання послуги від конкретного страховика – неправомірним є нав'язування послуг або примушення до їх придбання у конкретного страховика.

Розглядаючи страховий ринок з позицій товарного наповнення, слід визнати, що він є практично моно товарний – це пов'язане із правом, наданим страховикам займатися лише страховою діяльністю. Ніякі інші види послуг не має право здійснювати страховик крім страхування. Навіть перестраховання є операціями, що пов'язані із перерозподілом оригінальних ризиків, прийнятих від страхувальників.

Специфіка страхової послуги як товару, який конкурує з ринковими аналогами, визначається його невід'ємністю від компанії-виробника. Порівняння деякого страхового продукту різних страховиків здебільшого свідчить про їх ідентичність щодо змісту та навіть близькості цін. Різниця проявляється на рівні сервісу. Конкуренція у сфері послуг завжди є недосконалою, що пов'язане із природою послуг, які ніколи не бувають однаковими. Тому недосконалість конкуренції не пов'язане із конкурентною діяльністю суб'єктів підприємництва, послуги яких практично не можна порівнювати. Незрівнянність послуг базується на відмінностях змісту послуги та засобів її надання, тобто сервісу, яким супроводжується страховий захист. Ціна послуги в страховому підприємстві залежить від базового набору ризиків, що оцінюються на основі інформації про вірогідність та ймовірність настання страхових подій.

Отже, обираючи страхову послугу, потенційний клієнт приділяє увагу її продавцю – страхові компанії. Сучасні страхувальники вже знають, що якість такого товару визначається виплатами за збитки, їх повнотою та своєчасністю, а це ґрунтується на фінансовій надійності страховика. Причому є суттєва різниця між компаніями зі страхування життя та страхуванням всього крім життя. В першому випадку надійність компанії має входити до пріоритетів щодо вибору страховика, бо як відомо зі світової практики – «треба обирати компанію, що проживе довше свого клієнта». До компаній ризикової спрямованості вимоги щодо надійності розглядаються у поточному періоді, а вартість такої надійності визначається обсягом сформованих страхових резервів та їх якістю, а також якістю активів компанії. У страховиків з точки зору регулятора дуже багато проблемних активів: це і "сміттєві" цінні папери, і кошти, які застрягли на рахунках в неплатоспроможних банках, і нерухомість, яка сьогодні є, по суті, неліквідним активом.

Склад та структура активів страховиків України наведені в табл. 1 та 2. У 2015 році спостерігається зменшення обсягів загальної суми активів страховиків, що пов'язане із скороченням їх чисельності на 21 компанію та зменшенням розміру дозволених активів, що стало наслідком списання їх неліквідних видів з балансів страховиків. Водночас є зростання на 16,5% сум страхових резервів, причиною якого є їх переоцінка за справедливою вартістю. У 2016 році (за 9 місяців) також було анульовано ліцензії та виключено з реєстру страховиків України ще 54 компанії [5].

Таблиця 1

Активи та страхові резерви страхових компаній України (млн.грн.)

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Загальні активи за Ф.1 (П(С)БО2)	66387,5	70261,2	60729,1
Дозволені активи за ст. 31 Закону України «Про страхування»	37914,0	40530,1	36418,8
Страхові резерви	14435,7	15828,0	18376,3

Таким чином на страховому ринку України продовжується тенденція скорочення «слабких» страховиків з одночасним посиленням позицій великих компаній при практично незмінній структурі ринку. Ситуація погіршується на тлі розгляду питання щодо передачі функцій нагляду та регулювання страхової діяльності НБУ, яке планує ввести практично банківські правила з оцінки забезпечення платоспроможності страховиків, що ще більше призведе до скорочення страховиків. На щорічному форумі страховиків України більшість учасників ринку висловились проти передачі НБУ функцій нагляду, було запропоновано формування та розвиток СРО як координатора та наглядача за ринком.

В табл. 2 спостерігаються зміни в структурі дозволених активів, якими представлені кошти страхових резервів: у 2 рази змінилася частка банківських вкладів та цінних паперів, що з позицій їх ліквідності та доходності має розглядатися позитивним моментом, але, враховуючи ситуацію у банківському секторі, зростання обсягів депозитів посилює проблеми їх зворотності. Серед фахівців існує позиція щодо обов'язкового розміщення коштів страхових резервів, в першу чергу МТСБУ, лише у державних банках, що водночас дозволить вирішити проблему корупційної складової.

Таблиця 2

Структура дозволених активів для представлення страхових резервів (%)

Дозволені активи	2014 р.	2015 р.
Банківські вклади (депозити)	22,3	49,4
Цінні папери	56,0	20,7
Права вимоги до перестраховиків	9,5	15,3
Нерухоме майно	5,0	4,9
Грошові кошти	6,9	9,7

Враховуючи значну частку банківських вкладів у структурі активів страховиків та з огляду на вимоги Закону України «Про страхування» щодо забезпечення розміщення страхових резервів у ліквідні активи, що є прибутковими, розглянемо саме структуру

депозитів, що розміщені страховиками у банківських установах у розрізі строків їх дії (табл. 3).

Лева частка вкладів розміщена терміном до 1 року, що виправдане із точки зору терміну виконання страхових зобов'язань для яких утворюються та розміщуються страхові резерви, тим паче, що переважна кількість таких резервів належить компаніям з ризикового страхування, де резерви мають розміщатися в активах, відповідних терміну несення зобов'язань.

Таблиця 3

Структура вкладів (депозитів) страхових компаній за строками їх дії (%)

На дату звіту		На вимогу	До 1 року	Від 1 до 2 років	Більше 2 років
2015 р.	Вересень	23,8	67,8	7,1	1,3
	Грудень	15,4	73,2	10,7	0,7
2016 р.	Березень	18,8	69,8	11,3	0,1
	Червень	18,8	69,2	11,3	0,7
	Вересень	18,0	69,2	12,0	0,8

*складено на основі даних НБУ[4]

Скрутна ситуація на страховому ринку склалася для проблемних компаній, що мають борги перед страхувальниками. Такі борги купують факторингові компанії з великим дисконтом (до 70%), що фактично є формою рейдерства та за останні 4 роки вже таким чином було збанкручено майже 8 компаній. Взагалі у 2015-2016 роках дуже загострилася проблема повернення та оцінки депозитів у неплатоспроможних банках, особливо у таких, де було введено тимчасову адміністрацію. Склалася резонансна ситуація щодо оцінки вартості таких депозитів, ймовірність повернення яких була дуже низькою. Крім того, існували такі депозити, які нібито розміщалися у банках, але реальні гроші по них на рахунки не надходили.

Звертає увагу частка цінних паперів, яка за 1 рік вдвічі зменшилася у складі активів. Це стало результатом боротьби з так званими «сміттєвими» акціями, які за даними Нацкомфінпослуг України склали 99%, тобто станом на 30.06.2016 року з загальної суми активів, що розміщені у цінних паперах (8869,3 млн. грн.) було розміщено у акції, які відповідають вимогам лише 85 млн. грн.[5]. Загалом в сумі активів страховиків приблизно 45% становлять незабезпечені зобов'язання, що негативно для майбутніх клієнтів страховиків, яких можуть ввести в оману неіснуючим капіталом.

Існують багато факторів зовнішнього впливу на страховий ринок. Негативними екстерналіями є: курсова нестабільність, нерозвинений фінансовий ринок, брак інвестиційних інструментів, обмеженість платоспроможного попиту, корупція [3, С. 63]. До внутрішніх відносяться: відсутність транспарентності страхового ринку, низька капіталізація, дисбаланс інституціональної структури, низька якість страхових послуг.

В Україні продаж страхових послуг характеризується наступною структурою (табл.4).

Характерним для страхового ринку України є значна частка платежів від юридичних осіб та незначна частка страхування життя в загальній сумі надходжень. Страхування життя є довгостроковим бізнесом і важливим чинником, що сприяє росту промисловості. Для окремих країн він є новим бізнесом - для семи основних ринків він становить 61% надходження глобальної премії. У Європі в залежності від рівня розвитку страхування життя, особливо його накопичувальних видів, визначається стан та розвиток

кредитної системи держави та рівень її інвестиційної привабливості. Щодо України, то це страхування є індикатором довіри населення до держави та її соціальних і фінансових гарантій.

Таблиця 4

Структура страхових платежів на ринку України

Показник	Частка у загальній сумі страхових платежів, %				
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Фізичні особи	31,9	40,7	35,8	35,6	34,4
Юридичні особи	68,1	59,3	64,2	64,4	65,6
Разом	100	100	100	100	100
Добровільне страхування, в тому числі страхування життя	87,4	85,1	87,2	85,7	83,4
Обов'язкове страхування	2,1	5,5	8,6	8,1	7,4
Обов'язкове страхування	12,6	14,9	12,8	14,3	16,6
Разом	100	100	100	100	100

Ще ситуацію зі страхуванням життя характеризує зростання надходжень страхових премій (табл.5). Цікавим спостереженням є результати порівняння темпів росту премій зі страхування життя в Україні з іншими державами та ринками, які функціонують в країнах розвинутих та тих, що розвиваються.

Таблиця 5

Зростання щорічних премій зі страхування життя, (%)

Держава	2012	2013	2014	2015	2016 (прогноз)
США	2,5	-7,1	1,3	2,1	2,8
Канада	1,9	3,0	3,8	4,1	4,1
Велика Британія	3,8	2,6	3,5	3,4	3,3
Японія	5,8	-5,8	3,5	4,5	2,5
Австралія	-4,4	9,6	20,7	5,6	4,1
Франція	-12,3	6,8	3,6	3,4	3,3
Італія	-0,9	1,6	2,2	0,8	0,9
Германія	-8,0	20,4	19,1	2,5	1,7
Іспанія	-11,1	-4,3	-8,7	0,6	0,6
Нідерланди	-15,3	-5,9	-3,3	3,1	2,4
Розвинутий ринок (Advanced market)	2,1	-1,5	3,9	3,0	2,8
Ринок, що формується (Emerging market)	5,5	4,5	9,1	10,4	10,7
Світовий ринок	2,6	-0,5	4,8	4,5	4,2
Україна	34,4	36,9	-12,8	1,2	-

Джерело [6]

На ринках, що розвиваються, в 2015 році премії виросли на 10,4%. Високими темпами вирізнялися страхові ринки в країнах, що розвиваються, наприклад, в Азії зростання становило 13,1%. У Центральній і Східній Європі, премії знизилися на 1,7%, що було пов'язане зі скороченням єдиного преміям - бізнесу в Польщі в результаті регуляторних змін і нових керівних принципів у сегменті банківського страхування.

На розвинених ринках реальний ріст премії склав 3,9% у 2014 році і 3,0% в 2015 році, зі значним ростом у Західній Європі (за винятком Іспанії й Нідерландів), Канаді, Австралії і Японії. У США дохід премії відновився після провалу в 2013 році, що був частково викликаний разовими ефектами.

Розглянемо конкуренцію на страховому ринку України через поведінковий, функціональний та структурний підходи.

Поведінковий підхід закладено у Законі України «Про захист економічної конкуренції», як постійно діючий механізм вільної змагальності, суперництва товаровиробників за найбільш вигідні умови виробництва та збуту товарів з метою досягнення найкращих результатів своєї підприємницької діяльності. Така форма конкуренції призводить до монополізації ринків збуту. Головним критерієм, на основі якого встановлюється факт монополізації, є ринкова частка підприємства. Наприклад, у США й Україні вона становить відповідно 33 і 35 відсотків для одного підприємства, 50% і більше - для трьох, 66,6% і більше 70% - для п'яти. У табл.6 наведено частку страховиків у загальній сумі страхових платежів в Україні.

Таблиця 6

Частка перших п'яти страховиків України у загальній сумі страхових платежів (%)

Групи страховиків	Обмеження	Частка ринка по роках			
		2012	2013	2014	2015
ТОР 1	35%	3,7	6,9	2,8	6,6
ТОР 3	≥ 50%	9,9	11,8	7,9	13,6
ТОР 5	66,6 – 70%	15,7	16,2	12,2	19,3
Довідка: Загальна кількість страховиків/в тому числі страхування Life		414/62	407/62	382/57	361/49

Як видно, ситуація на страховому ринку далека від монополізації його першими найбільшими страховиками.

Ще більше інформації про конкурентну ситуацію на страховому ринку надає порівняння частки у страхових преміях перших 10 страховиків та компаній, що починаються у рейтингу з номеру 201, тобто останні у переліку (табл. 7).

Спостерігається зниження частки страхових премій у групі компаній з номеру 201 з 1,3% до 0,6% при тому що таку частку премій акумулюють практично половина компаній. Слід також визнати недостатньо коректними дані про страхові премії, до яких входять й суми з обов'язкових видів страхування, де цінова конкуренція зведена до мінімуму, а найбільший вплив здійснюють механізми залучення клієнтів.

Специфічним є прояв конкуренції в умовах наявності значної кількості зареєстрованих учасників, більшість з яких виробляє мізерну частку страхових послуг. Більшість учасників страхового ринку не зацікавлені розкривати реальний стан справ, способи залучення та утримання клієнтів. Тобто страховий ринок України є викривленим та потребує очищення й забезпечення прозорості.

Таблиця 7

Частки страхових компаній України за показником страхових премій

Рік	Показники TOP 10		Показники компаній 200+	
	Частка в сумі премій	% від загальної кількості страховиків	Частка в сумі премій	% від загальної кількості страховиків
2009	31,4	2,2	1,3	55,6
2010	34,9	2,2	0,9	56,1
2011	37,8	2,3	0,8	54,8
2012	36,4	2,4	0,6	51,7
2013	37,9	2,5	0,7	50,9
2014	36,7	2,6	0,6	48,6
2015	36,3	3,2	0,4	35,9

Поведінка учасників ринку за своєю метою пов'язана із виживанням – кожен економічний суб'єкт намагається зміцнити свої ринкові позиції, використовуючи ресурси, знання, вдосконалені управлінські процеси й таке інше. Теоретичні засади конкуренції, узагальнення її філософії, дозволяє зробити такий висновок – економічна конкуренція розподіляється на певні рівні розвитку, на кожному з яких здійснюється конкуренція між суб'єктами одного рівня та між рівнями. Мова йде про рівні фундаментальні – конкуренція товарна, цінова, за витратами, персоналом та рівень, що виходить за межі страхового ринку й є альтернативою йому. Так, на думку Гаманкової О.О., «вітчизняному ринку страхових послуг, незважаючи на велику кількість страхових компаній, не притаманна вільна конкуренція. Він є достатньо закритим ринком з огляду на можливість будь-якого страховика у будь-який момент увійти на ринок і розпочати на ньому свою активну діяльність. Головна причина – дуже неоднорідна структура ринкового середовища, неналежний рівень прозорості ринку, відсутність розгорнутої офіційної інформації стосовно діяльності кожної окремої страхової компанії та структури її страхового портфеля. Ринок має яскраво виражений «стільний» характер, і майже кожна страхова компанія, працюючи у «стільнику», прив'язаному до певної фінансово-промислової групи або органів влади, практично позбавлена конкурентів, перебуваючи монополістом у своїй закритій зоні. Це дає їй можливість, не докладаючи ринкових зусиль і не відчуючи конкуренції, отримувати значні надходження, одночасно призводячи до загострення конкурентної боротьби між іншими компаніями у відкритих зонах ринку» [7, С. 107].

Таким чином, можна визначити, що конкуренція на ринку страхування не заважає вільному доступу нових учасників на ринок, проте сам ринок фактично розподілений на сегменти для вільної конкуренції та закриті ділянки, ресурси яких належать «обраним» страховикам. Проте головне призначення конкуренції, яке мають підтримувати на всіх рівнях це забезпечення вільного доступу учасників ринку до ресурсів, що утворює ефективне обмеження впливу окремих учасників на загальні умови надання страхових послуг.

В поведінковій конкуренції на страховому ринку України доки ще спостерігаються анти конкурентні дії у вигляді угоди між окремими страховиками та підприємствами або органами влади щодо створення умов для безальтернативного придбання послуг з обов'язкового страхування у визначених страховиків. Це є формою змови, що лишає споживача права вільного вибору на ринку. Проявом поведінкової конкуренції на страховому ринку є також наявність кептивів, що забезпечують збереження страхових платежів в межах фінансово-промислової групи, а також оптимізації оподаткування та

використання незаконних засобів отримання готівкових коштів за рахунок страхування. Одним з методів такого «шахрайства» є викуп так званих цінних паперів, що не мають відповідного лістингу.

За функціональним підходом конкуренція розглядається відповідно до виконуваних нею функцій та ролі в ринковому процесі. Серед найбільш визнаних функцій конкуренції виокремлюються: регулююча обсяг виробництва, розміщення ресурсів та їх концентрація в точках з максимальною віддачею, інноваційна та розподільча, яка забезпечує розподіл створеної власності. Для функціонального підходу конкуренція це відкриття нових можливостей існуючих ресурсів, а також створення нових ресурсів. Конкуренція виявляється у вдосконаленні продуктів й технологій, формуванні нових ринків, нових джерел сировини або нових типів організації виробництва [8].

За структурним підходом конкуренція розглядається як ситуація на ринку, що характеризується низкою факторів: на ринку існує велика кількість незалежних виробників, розміри виробництва яких настільки малі, що жоден з них не в змозі чинити вплив на ринкову ціну; підприємства, що конкурують на ринку, виробляють однорідну продукцію; покупці та продавці мають повну інформацію про ціни; продавці діють незалежно один від одного, не домовляючись про ціни; фірми можуть вільно входити в галузь та виходити з неї [8]. Аналіз структури страхового ринку за цими факторами характеризує його як слабкий та нерозвинений, але за кількістю страховиків більш ніж у 3 рази перевищує ринок Канади, де спостерігається найвища частка страхових платежів (табл. 8). У 2015 році в Україні функціонувало 361 страхова компанія з середньою сумою страхових премій 3,6 млн. долл. США.

Таблиця 8

Кількість страховиків та сума страхових платежів у розрахунку на одну страхову компанію*

(млн.долл. США)

Країна	Кількість страховиків		Премії на одну СК	
	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.
Канада	101	101	960,7	975,4
Франція	325	314	848,1	935,2
Германія	379	373	880,1	907,1
Великобританія	461	449	738,3	814,9
США	4667	4669	490,7	520,7
Польща	58	57	315,7	305,5
Чеська республіка	34	33	235,4	230,5
Туреччина	59	62	223,8	198,6
Україна	411	382	8,8	6,4

*Складено на основі даних [9] та [6].

Дефектами середніх значень страхових платежів є:

- визначення загальної кількості компаній включно зі страхуванням життя;
- порівняння країн із США, де до складу компаній входять такі, що за своєю функціональністю та законодавством штатів відрізняються від інших держав;
- для України особливою є структура ринку, на якому серед компаній зі страхування інших видів крім життя, у 2015 році на перші 100 (із 312 компаній) припадає 96% загальної суми платежів, тобто останні 212 страховиків зібрали разом 4%, з них 3,8% приходить на 99 страховиків та 0,1% на 113 компаній. Таким чином, середня сума

страхових платежів на одну страхову компанію складає: в першій групі (перша сотня компаній) – 12 млн. долл., в другій групі (загалом 99 компаній зі 101 по 200) – 0,5 млн. долл. та в третій, найбільш чисельній (загалом 113 компаній, починаючи з 201 по 312), лише 0,01 млн. долл. Такий розподіл ринку свідчить про низку чинників: мотиви створення страхових компаній в Україні, включаючи податкові особливості, які існували до 2015 року; використання страхових компаній як інструменту легалізації частини коштів через страховий бізнес; податкова оптимізація, тощо.

Страховий ринок за своїми параметрами та характером повністю відповідає факторам структурної конкуренції – кількість незалежних продавців велика, ціна відкрита, всі продавці виробляють однакову за призначенням продукцію – страхову послугу, порівнювати яку важко в силу її змістовного (ризикова частина) наповнення та сервісного супроводу. Ціни не є предметом змови страховиків й більш того в обов'язковому страхуванні базові тарифи єдині в країні, що утворює рівний доступ споживачів до послуг. У потенційних учасників страхового ринку немає перешкод щодо входу на ринок – є лише обмеження фінансового характеру з розміру та джерел утворення зареєстрованого капіталу та правового – з кількості учасників компанії та заборони створення страховика шляхом внесення змін до статуту іншого за профілем діяльності суб'єкта підприємництва.

Крім того структурна конкуренція на страховому ринку відбувається за брендами – клієнт обирає не лише страхову послугу за видом та ціною, а страхову компанію за її популярністю як за терміном існування, так і за відсутністю гучної негативної інформації про компанію.

Висновки. Ситуація на страховому ринку склалася достатньо складна, за останні роки з 2012 по 2016 він втратив більше 54 компаній, змінилася структура їх капіталу, впав інтерес до розвитку страхування як бізнесу в Україні серед іноземних інвесторів, несуттєве зростання окремих показників ринку пов'язане лише з девальвацією гривні. На ринку спостерігається так звана структурна конкуренція, що відбувається на тлі зменшення кількості учасників та незадовільної якості їх капіталу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фурман В.М. Особливості та сутність страхового ринку/В.М.Фурман// Фінанси України, 2005. - № 4. – С. 126-131
2. Акімова Л.М. Сучасний стан та проблеми розвитку страхового ринку в Україні/ Л.М. Акімова // Ефективність державного управління. — 2014. — Вип. 40. — С. 475—481
3. Слободянюк О.В. Страховий ринок у категоріях інституціональних теорій/О.В. Слободянюк//Економіка та держава. — 2016. — №2. — С. 61—64
4. Офіційний сайт НБУ/Електронний ресурс: Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/>
5. Форіншурер/Електронний ресурс: Режим доступу: <http://forinsurer.com>
6. Swiss Re Economic Research&Consulting/Електронний ресурс: Режим доступу: <http://www.pii.ir/resource-latin/Global-insurance.pdf>
7. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: [монографія]/ О.О. Гаманкова. - К.: КНЕУ, 2009.-283 с.
8. Вініченко І.І. Конкуренція: сутність та концепції дослідження/І.І. Вініченко//Економіка та держава. – 2015. -№ 10. С. 8-10
9. OECD economic outlook [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://stats.oecd.org>